

Lustrum

Sollemnia aedificii a. D. MCMXI inaugurati

Separatum

Lustrum

Ménesi út 11–13.
Sollemnia aedificii a.D. MCMXI inaugurati

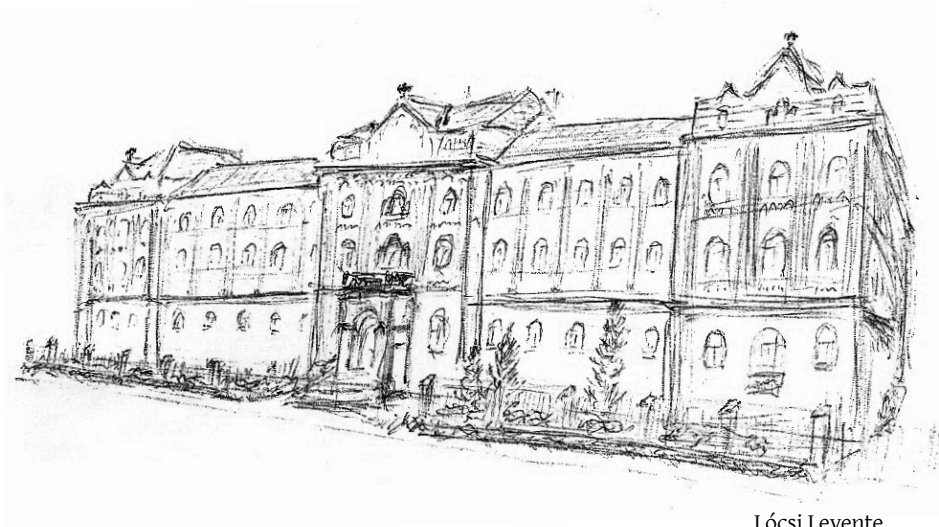
Ediderunt
László Horváth, Krisztina Laczkó, Károly Tóth,
et
András Péterffy (Appendix)

Typotex Kiadó–Eötvös Collegium
Budapest, 2011

Sumptibus NKA

nka
Nemzeti Kulturális Alap

© Auctores et compositores, 2011
ISBN 978 963 279 441 9

Lócsi Levente

Czirfusz Márton

Helyek és pozíciók újraírása – Wallner Ernő, Lettrich Edit és a hazai szociálgeográfiai iskola viszonya Mendöl Tibor örökségéhez

Bevezetés

Az utóbbi évtizedekben az angolszász társadalomföldrajzi szakirodalom tudománytörténeti elemzései a hagyományos gondolattörténeti és a kuhn,¹ paradigmaváltásokon alapuló feldolgozásoktól a személyek és az intézmények (intézményes helyek) felé fordultak. A „nagy narratívák” megteremtése-feltárása helyett a hangsúly az egyedi történetek megértésére, tudományszociológiai vizsgálatokra tevődött át.²

Ezzel a hangsúlyeltolódással párhuzamosan a társadalomtudományok nagyobb részében az utóbbi időkben a kutatók a terek, a helyek, a helyszínek fontosságát is vizsgálják a társadalmi folyamatokban, ezt az irányzatot általában a térbeli fordulat (spatial turn) gyűjtőnév alá rendezik.³ A helyek a térbeli fordulat követőinek elképzelései szerint egyaránt anyagi és mentális természetűek, a cselekvők pedig amellet, hogy különböző helyeken élnek az életüket, folyamatosan és többféle módon értelmezik, interpretálják, újratermelik

¹ KUHN, Thomas S.: *A tudományos forradalmak szerkezete*. (Ford. BÍRÓ Dániel.) Budapest, Gondolat Kiadó, 1984.

² BARNES, Trevor J.: A paper related to everything but more related to local things. *Annals of the Association of American Geographers* 94. évf. (2004) 2. sz., 278–283; WITHERS, Charles W. J.: History and philosophy of geography 2004–2005: biographies, practices, sites. *Progress in Human Geography* 31. évf. (2007) 1. sz., 67–76, 72–73.

³ DÖRING, Jörg–HIELMANN, Tristan: Einleitung: Was lesen wir im Raume? Der Spatial Turn und das geheime Wissen der Geographen. In: DÖRING, Jörg–HIELMANN, Tristan (eds.): *Spatial Turn. Das Raumparadigma in den Kultur- und Sozialwissenschaften*. Bielefeld, transcript, 2008, 7–45, 12–14.

ezeket.⁴ A tudomány alakításában meghatározó szerepű helyek így nemcsak a földrajzi (anyagi) térben értelmezhetők, hanem a tudományos mezőben⁵ (mentális térben) is. Szereplőket, témákat, tudományágakat pozicionálunk tevékenységeink, interakcióink révén, ezen pozíciók diskurzusokon-szövegeken keresztüli átalakítása, újraírása pedig olyan hatalmi játszma, amelynek minden esetben célja és tétje van.⁶

Tanulmányomban az 1923 és 1927 között collegista Mendöl Tibor tudományos örökségét vizsgálom részletesen. Mendöl munkássága és személye ugyanis (az őt ért támadások ellenére) a fordulat éve után is alkalmasnak bizonyult arra, hogy általa geográfusok saját kutatásaikat legitimálják, diszkurzív eszközökkel folytonosságokat teremtsenek társadalomföldrajzi irányzatok és kutatók között, vagy éppenséggel elhatárolódjanak tőlük – vagyis helyeket és tudományos mezőn belüli pozíciókat írjanak újra vele. A továbbiakban a collegista Wallner Ernő, a hatvanas évektől a magyar földrajztudomány félperifériáján dolgozó, a tudományos mezőbe településföldrajzi tanulmányokkal belépő Lettrich Edit (Mendöl aspiránsa), illetve a Lettrichhez is kötődő hazai, úgynevezett szociálgeográfiai iskola Mendöl-recepciójával foglalkozom. Ennek kapcsán bemutatom azt is, hogy a tudomány alakításának helyszínei és módszerei milyen módon alakultak át az 1945 előtti tudástermelési struktúrák gyökeres megváltoztatásának következtében.

A szereplők

Thomas Gieryn a tudományos „igazságok” konstruálódását követve arra a paradoxonra mutat rá, hogy bár a tudományos tudás mindig bizonyos helyszíneken („truth spots”, az igazság helyszínei) keletkezik, ám amint a tudás általánosan elfogadott igazsággá válik, ez a bizonyos helyről való származás elhalványul, a tudás mindenhol igaznak, sehonnan sem jövőnek tekintődik. Ezt az átalakulást a szerző szerint az igazság helyszíneinek földrajzi, építészeti és retorikai megkonstruálásán keresztül éri el a szereplők, a helyszínek azt hitetik el velünk, hogy az onnan jövő tudás általánosan és mindenhol igaznak

⁴ CRESSWELL, Tim: *In place/out of place: geography, ideology, and transgression*. Minneapolis, University of Minnesota Press, 1996, 13.

⁵ BOURDIEU, Pierre: *A gyakorlati észjárás: A társadalmi cselekvés elméletéről*. (Ford. BERKOVITS Balázs.) Budapest, Napvilág, 2002; BOURDIEU, Pierre: *A tudomány tudománya és a reflexivitás*. (Ford. HÁZAS Nikoletta és Simon Vanda.) Budapest, Gondolat, 2005.

⁶ A szociológia hatvanas évekbeli átalakulását elemezve ebből az alapfeltevésekből vezeti le gondolatait Szabari Vera: SZABARI Vera: *Vitatott diskurzus*. In: NÉMEDI Dénes – SZABARI Vera (szerk.): *Kötőjelek, 2003: az Eötvös Loránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar Szociológia Doktori Iskolájának Évkönyve*. Budapest, ELTE Társadalomtudományi Kar Doktori Iskola – Plantin, 2004, 146–175.

mondható.⁷ Gieryn elképzelését a társadalomföldrajz történetét feldolgozó tanulmányok is hasznosnak találták,⁸ többek között amiatt, hogy abban emberi (tudósok) és nem emberi (pl. tudások, intézményi helyszínek) szereplők és cselekvéseik együttesen vizsgálhatók.

Nézetem szerint az Eötvös Collegium helyszíneként beilleszthető a gieryni koncepcióba. Ahogy Paksa Rudolf összegzi egykori collegistákkal készített interjúik tanulságait, „a Collegium mindenkinél a pezsgő szellemi élet, a kritikai szellem és a színvonalas viták *helyszíneként* jelent meg”.⁹ Nem történt másképp a két világháború között a földrajzos műhely esetében sem.¹⁰

A műhely egyik kulcsszereplője intézményi és tudományos szempontból is Teleki Pál kurátor volt. Ahogy Fodor Ferenc, a Collegium 1923 és 1939 közötti földrajzos szakvezető tanára (és Teleki közeli munkatársa) fogalmaz 1949 és 1951 között íródott, évtizedekig kéziratossá maradt művében, *A magyar földrajztudomány történetében*, „az első világháborút követő időnk a geográfiában Teleki Pál korszakának [kell] mondanunk”.¹¹ A collegista Mendöl Tibor áttételesen kapcsolódott a Teleki-iskolához. Bár Teleki személyesen is nyomon követte Mendöl korai életpályáját – ennek egyik jó bizonyítéka Teleki Bartoniek Gézának írt, Mendöl személyiségét részletesen bemutató beszámolója finnországi expedíciójukról¹² –, Fodor szerint „Mendöl Fodornak az Eötvös Kollégiumban tartott földrajzi előadásain keresztül csak közvetve kapcsolódott a Teleki-intézet eszmekörébe”.¹³ Ráadásul később a Collegiumnak mint az igazság helyszínének jelentősége részben átalakult azáltal, hogy Mendöl önálló utakra lépve elmélyült a társadalomföldrajz francia hagyományokra épülő tájföldrajzi irányzatában, valamint megteremtette a magyarországi város- és településföldrajzot.¹⁴

⁷ GIERYN, Thomas F.: Three truth-spots. *Journal of the History of the Behavioral Sciences* 38. évf. (2002) 2. sz., 113–132, 113–114.

⁸ Lásd például BARNES, Trevor J.: Placing ideas: genius loci, heterotopia and geography's quantitative revolution. *Progress in Human Geography* 28. évf. (2004) 5. sz., 565–595, 576–577.

⁹ PAKSA Rudolf: Mítosz és valóság: a tudós tanár – és az ő tragédiája. In: SEPSI Enikő – TÓTH Károly (szerk.): *Tudós tanárok az Eötvös Collegiumban*. Budapest, Eötvös József Collegium – Ráció Kiadó, 2009, 126–132, 131. (Kiemelés tőlem – Cz. M.)

¹⁰ Ezt érzékelteti Győri Róbert több tanulmányában is: Győri Róbert: Mendöl Tibor és a magyar történeti földrajz. *Földrajzi Közlemények* 53. évf. (2005) 1–2. sz., 103–116, 107.; Győri, Róbert: Tibor Mendöl. In: WITHERS, Charles – LORRIMER, Hayden (eds.): *Geographers: Biobibliographical Studies* 28. London, Continuum, 2009, 39–54, 40.

¹¹ FODOR Ferenc: *A magyar földrajztudomány története*. Budapest, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, 2006, 223.

¹² GYURIS Ferenc – TÓTH Csaba: Mendöl Tibor írásos hagyatéka Magyarországon. *Földrajzi Közlemények* 53. évf. (2005) 3–4. sz., 199–205. 200–201.

¹³ FODOR 2006, 262.

¹⁴ FODOR 2006, 262–263, 265.

Az Eötvös Collegium, mint a társadalomföldrajz számára az igazság helyszíne, a harmincas évektől elhalványult. Fodor ugyan 1939-ig tartott stúdiumokat, ám hasonlóan nagy formátumú személyiség, mint Mendöl (illetve a nála egy évvel fiatalabb természetföldrajzos, Bulla Béla) nem került ki a Collegiumból, a negyvenes években pedig a hallgatói utánpótlással is gondok voltak.¹⁵ Ráadásul 1928-tól Mendöl Debrecenben lett tanársegéd, és csak 1940-ben tért vissza Budapestre, az egyetem újonnan alapított Emberföldrajzi Tanszékére.¹⁶

A Collegium korai történetéből, az első nemzedékből tanulmányom szempontjából további fontos szereplő Wallner Ernő, aki 1909 és 1913 között, tehát a Teleki-korszak előtt volt collegista.¹⁷ Wallner tanulmányai befejezése után igazi tudós tanár lett, Felsőlvőn, majd Veszprémben tanított. 1952-ben került vissza Budapestre, ahol az egyetemen a frissen alapított Regionális Földrajzi Tanszéken oktatott.¹⁸ Bár Mendöl Tibornál idősebb volt, kutatói munkásságában a mendöli szemlélet meghatározónak bizonyult, így később a mendöli örökség továbbvitelében jelentős szerepet játszott.

A mendöli örökséget Wallner Ernő mellett immár a Collegiumon kívül három, általam ebben a tanulmányban kiemelt személy vitte tovább, részben a településföldrajz, részben a szociálgeográfia tudományterületén. Eljárásaik minden esetben arra irányultak, hogy magukat különböző megoldásokkal a tudományos mezőben Mendöl Tibor közelébe pozicionálják. Természetesen ezek a stratégiák nemcsak a tudományos szövegeken keresztül valósultak meg, hanem például intézményi, témavezető-aspiráns viszonyok révén is. Így történt ez a hatvanas évektől a nyolcvanas évekig a hazai társadalomföldrajzban tevékenykedő Lettrich Edit esetében, aki Mendöl aspiránsa volt, továbbá Lettrich aspiránsánál, Becsei Józsefnél. A hazai szociálgeográfia egyik fő teoretikusa, Berényi István pedig az MTA Földrajztudományi Kutatóintézetében többek között Lettrich Edit és Wallner Ernő munkásságához kapcsolódva vitte tovább a mendöli gondolatokat.

A mendöli örökség továbbélésének látszólagos paradoxona

Győri Róbert Mendöl életművét elemző tanulmányában ír arról, hogy Mendöl neve és munkássága körül egy félig-meddig rejtett kötélhúzás alakult ki

¹⁵ MARKÓ Veronika: Szabó Miklós. In: SEPSI Enikő–TÓTH Károly (szerk.): *Tudós tanárok az Eötvös Collegiumban*. Budapest, Eötvös József Collegium – Ráció Kiadó, 2009, 18–31, 21.

¹⁶ FODOR 2006, 689.

¹⁷ FODOR 2006, 800.

¹⁸ TATAI Zoltán (szerk.): *Wallner Ernő. Tudós tanárok – tanár tudósok*. Budapest, Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, 2002, 7, 14, 32.

a rendszerváltás után.¹⁹ Az eddigi tudománytörténeti kutatások viszont kevés figyelmet fordítottak arra, hogy Mendöl munkássága – annak ellenére, hogy az ötvenes évektől személyét és munkásságát is kiszorították a tudományból – kedvelt hivatkozási alapja maradt a marginális módon továbbélő településföldrajzi és az újonnan megjelenő szociálgeográfiai kutatásoknak. A mendöli örökség látszólagos paradoxona tehát az, hogy a tudományos intézményrendszerből történő kirekesztés ellenére személye és gondolatai jelentősége, „hasznossága” a tudományos mezőn belüli pozícióharcokban jelen maradt.

Ebben a fejezetben a mendöli örökség továbbélésének kontextusát mutatom be, a következőkben pedig azokat az eljárásokat részletezem, ahogyan a későbbi szereplők Mendöl munkásságának egyes részleteit különböző célokra felhasználták.

A fordulat évét követően a tudományok, így a földrajztudomány átalakítása megszüntette a tudományos intézmények korábbi szerepkörét. Az igazság helyszínei materiális és gondolati értelemben is áthelyeződtek, a tudományos mező minden tudományban újradefiniált játéktéren és új játékszabályokkal működött.²⁰

1949-ben az MTA négy geográfus tagját (köztük Mendöl Tibort) kizárták, a Magyar Földrajzi Társaságot ugyanebben az évben feloszlatták,²¹ az Eötvös Collegiumot 1950-ben felszámolták. A budapesti egyetem földrajzos tanszékeiről az 1950-es években Mendöl valamennyi tanítványát, közvetlen munkatársát eltávolították (a collegista Száva-Kováts Endrét például még egyetemi hallgatóként).²² Ezáltal a Mendölhöz (is) kötődő igazság korábbi helyszínei megszűntek létezni.

Az ideológiai fordulat, a marxista-leninista szemlélet hatalomátvétele az új szereplők és új ideológiák mellett új intézményi helyszínek, például a kandidátusi és nagydoktori védések létrehozásával valósult meg.²³ Ezek a helyszíneken az új szereplők csekélyebb tudományos, de annál nagyobb hatalmi tőkékjük felhasználásával²⁴ hajtották végre a „szükséges” személycseréket, bélyegezték

¹⁹ GYŐRI 2009, 49.

²⁰ A szociológiában történetekre vonatkozóan lásd SZABARI 2009, 146–147.

²¹ GYŐRI 2009, 43.

²² GYŐRI 2009, 44.

²³ CZIRFUSZ Márton: A földrajztudományi mező működése a hatvanas évek két kandidátusi védeése alapján. In: BAJMÓCY Péter – JÓZSA Klára (szerk.): *Geográfus Doktoranduszok X. Országos Konferenciája. Szeged, Magyarország, 2010.04.01.-2010.04.02.* Szeged, SZTE TTIK Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék, 2010, CD-kiadvány.

²⁴ Pierre Bourdieu szerint a tudományos mezőben a tudósok helyzetét alapvetően a tudományos tőke összmenyisége, valamint a tudományos és hatalmi tőke aránya határozza meg; BOURDIEU 2005, 84.

burzsoának és szorították perifériára a korábbi geográfusokat, többek között Mendölt. Természetesen az egyes életutak rendkívül különbözőek lehettek,²⁵ így az ötvenes-hatvanas években is előfordulhatott, hogy ugyanazon szereplők (dramatis personae) a tudományág különböző korszakaiban (felvonásaiban) különböző jelmezekben jelentek meg újra és újra.²⁶

Mendöl nyugdíjazása, majd halála után az általa képviselt tudományos program továbbvitelét az új körülmények között 1951-ben megalakított MTA Földrajztudományi Kutatócsoport (1967-től Kutatóintézet) igyekezett – legalábbis a szövegek szintjén – továbbvinni és kisajátítani. Wallner Ernő 1981-ben, öt évvel halála után megjelent (1976-ban íródott) tanulmányában így ír: „Mendöl T. egyetemi munkaköre nem tette lehetővé a mintegy három és fél ezernyi település vizsgálatát. Ez csak akkor vált lehetővé, amikor a Földrajztudományi Kutató Intézet geográfus munkatársainak módjukban állt csak egy kitűzött munkafeladattal foglalkozni, mentesülve az egyetemi oktatói vagy egyéb munkakör alól [...] Mendöl T. halálával még nagyobb mértékben hárult az egyetem helyett a kutatóintézetre a településföldrajzi tudományos munka irányítása és egyúttal az ezzel járó felelősség.”²⁷ Wallner Ernő interpretációjában így a korábban a budapesti egyetemen Mendöl körül kirajzolódó igazság helyszíne áthelyeződött az MTA Földrajztudományi Kutatóintézetébe.

Legitimációs eljárások

A továbbiakban a mendöli örökség felhasználásának különböző módozatait elemzem. Mendöl munkásságával egyrészt legitimálni lehet(ett) különböző kutatási irányokat (mint településföldrajzi kutatásokat és az újonnan megjelenő szociálgeográfiát), valamint el is lehetett utasítani ezeket az irányzatokat. Az általam ebben a tanulmányban vizsgált diskurzusok legtöbbszörében közös, hogy a Mendöl és Lettrich közötti kapcsolatot vagy folytonosságot tematizálják, ezáltal a tudományos mezőt a vizsgálati témák mellett személyekkel is benépesítik.

Bár elemzésem a földrajztudomány egy korszakának egy szeletét dolgozza fel, általánosítva arra is rámutat, hogy a tudománytörténeti vizsgálatokban az objektív igazságok keresése értelmetlen és hiábavaló, ugyanis egymással párhuzamos (és sok esetben ellentétes) diskurzusok létezhetnek, amelyeknek többek

²⁵ A collega földrajzosok életútjairól lásd Győri Róbert tanulmányát a jelen kötetben.

²⁶ Ezt a metaforát eredetileg az angolszász gazdaságföldrajz történetét vizsgálva használta Allen Scott: SCOTT, Allen J.: A perspective of economic geography. *Journal of Economic Geography* 4. évf. (2004) 5. sz., 479–499, 481.

²⁷ WALLNER Ernő: A település- és városföldrajzi vizsgálat szemléletéről. *Földrajzi Értesítő* 30. évf. (1981) 1. sz., 102–113, 103.

között az a célja, hogy a tudósok megerősítsék vagy megváltoztassák helyzetüket a tudományos mezőben, továbbá hogy fenntartsák az igazság helyszíneit vagy éppenséggel újakat hozzanak létre.

Az ötvenes évektől a földrajztudomány egésze átalakult, a korábbi irányzatok a magát marxistának mondó gazdaságföldrajz hatalomátvételével háttérbe szorultak. A nem marxista megközelítések képviselői számára Mendől lett az a hivatkozási alap, akivel mégiscsak ki lehetett hasítani a tudományos mezőből egy olyan helyet, ahol az irányzatok legitim módon űzhetők.

A legitimációs eljárások Mendől munkásságából leginkább témáit, szemléletét, munkamódszerét, személyét és a földrajzi lépték kérdéseit emelik ki, ezeken keresztül teremtenek folytonosságot a mendöli munkásság, valamint a településföldrajz és a szociálgeográfia között.

A településföldrajzi kutatások legitimálása legtöbbször a mendöli munkamódszeren keresztül valósult meg. Lettrich Edit településföldrajzi munkásságában ez a mozzanat egyértelműen nyomozható. Kandidátusi értekezésében, az *Esztergom a dorogi iparvidék városában*²⁸ a mendöli munkamódszerrel dolgozik, a település morfológiáját, funkcióit a környező táj életével kölcsönkapcsolatban vizsgálja. Hasonlóan jár el az *Esztergommal párhuzamba állítható Kecskemét és tanyavilága* című könyvében, amelynek bevezetőjében kiáll a települések morfológiáját is elemző irányzat mellett, tudományos szempontból beszűkültnek tartja a morfológiamentes (Mendöl vizsgálati irányát mellőző) szemléletet.²⁹ Ezt a munkamódszert tartja követendőnek Wallner Ernő is. 1981-ben megjelent tanulmánya a települések morfológiájának (településképe) és funkcionális vizsgálatának ötvözését szorgalmazza, továbbá hiányolja a településeket is bemutató tájmonográfiákat a hazai szakirodalomból (ez azért meglepő, mert Lettrich Esztergom- és Kecskemét-monográfiája valójában ezt a kutatási vonalat képviseli).³⁰

A településvizsgálat módszerei kapcsán azonban személyek is belépnek az érvelésbe. Lettrich a *Kecskemét és tanyavilága* bevezetőjében saját (munkája) helyét a tudományos mezőben személyekhez, Erdei Ferenchez és Mendöl Tiborhoz képest határozza meg.³¹ Mendöllel kapcsolatban a kontinuitás (és az „időtlenység”) diszkurzív megteremtése történik meg: „Mendöl Tibornak az alföldi városok morfológiájára vonatkozó – számos vonatkozásában ma is időszerű – megállapításai,

²⁸ LETTRICH Edit: *Esztergom a dorogi iparvidék városa*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1964. (Földrajzi tanulmányok 3.)

²⁹ LETTRICH Edit: *Kecskemét és tanyavilága*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1968, (Földrajzi tanulmányok 9.), 7.

³⁰ WALLNER 1981, 104–105.

³¹ LETTRICH 1968, 7.

valamint a tőle származó funkcionális városértelmezés mintegy bázisul szolgáltak jelen kutatásokhoz.”³² Ezáltal Lettrich Mendől közelébe helyezi magát a tudományos mezőben, továbbá a mező statikus voltát is sugallja. Wallner előbbi tanulmányában a módszer kapcsán a Mendől–Wallner–Lettrich-csoportot tematizálja, a szerző szerint „kívánatos a városnak olyan városképi elemző, városnéző bejárása, mint amilyent a 60-as években először Lettrich E.-tel majd utóbb Mendől T.-ral Veszprémben tettünk”.³³

Hasonlóan ment végbe a szociálgeográfiai kutatások módszertani legitimálása Mendől nevével, illetve a munkamódszerek és a személyek összekapcsolásával. Jankó Ferenc 2005-ös tanulmányában³⁴ egy többé-kevésbé lineáris pályát vázol fel a települések belső szerkezetének vizsgálatában. Az elbeszélés Mendőltől indul, akit (francia hatásra) a települések funkcióinak és morfológiájának kapcsolata érdekelt. Jankó szerint Wallner Ernő annyiban lép tovább, hogy új szempontként a rétegzett társadalom térbeliségének megismerését emeli be kutatásába. Jankó Ferenc Lettrich Edit 1970-es Tihany-tanulmányánál³⁵ lát döntő fordulatot: Mendőlhöz képest, aki a település képének változását magyarázza a funkciókkal, Lettrich az átstrukturálódó társadalom tájformáló hatására kíváncsi.

A szociálgeográfia érdekében a munkamódszer és a személyek összekapcsolására egy különös példát mutat Lettrich Edit *Faluhálózatunk fő vonásai*³⁶ című művében, amely addigi tudományos munkásságának mintegy tézisszerű összefoglalását adja. Lettrich pusztán saját személyén keresztül teremt tudományos mezőbeli közelséget a (mendöli) településföldrajz és a szociálgeográfia között: „A magyar falusi, tanyai településekre vonatkozó kutatásaim a klasszikus értelemben vett településföldrajzi kutatások köréből indultak ki, s fokozatosan bővültek a szociálgeográfiai kutatások elemeivel.”³⁷ Ez a közelítés ugyanakkor kritikára is indokot adhatott, mint azt a következő fejezetben Wallner Ernő álláspontjának ismertetésével bemutatom.

Mendől munkamódszerén és személyén kívül a mendöli szemlélet jelenik meg hivatkozási alapként több tanulmányban. A kutató és kutatási szemléletének párhuzama így a tudományos mező változásainak („fejlődésének”) megjelenítésére is

³² LETTRICH 1968, 8.

³³ WALLNER 1981, 109.

³⁴ JANKÓ Ferenc: A települések belső szerkezetének vizsgálata: a „Mendől-módszertől” a szociálgeográfiáig. *Földrajzi Közlemények* 53. évf. (2005) 1–2. sz., 15–30, 17–23.

³⁵ LETTRICH Edit: Tihany szociálgeográfiai képe. In: BECSEI József–DÖVÉNYI Zoltán (szerk.): *Portré és pályakép. Lettrich Edit köszöntése*. Budapest, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet – Szegedi Tudományegyetem Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék, 2005 [1970], 95–102.

³⁶ LETTRICH Edit: *Faluhálózatunk fő vonásai. Földrajzi Értesítő* 25. évf. (1976) 2–4. sz., 313–319.

³⁷ LETTRICH 1976, 313.

alkalmas, mint ahogy az Lettrich egy cikkében történik: „Műveit tanulmányozva munkásságának nemcsak sokoldalúsága tűnik ki, hanem a művek egymást követő sorának gondolati egysége, logikailag feszes egymásba épülése és rajtuk keresztül egy tudományág mind sokoldalúbb kiépülése bontakozik ki előttünk. Mendöl tudatos belső építkezéssel, fokról fokra *haladt előre*.”³⁸ Mendöl mint a magyar településföldrajz megalapítója rajzolódik ki a visszaemlékezésben, ugyanakkor – a személyével kapcsolatos elutasítás, majd a halála utáni hallgatás³⁹ következtében – a cikk megjelenéséig tartó kontinuitások csak látszólagosan állnak fenn. Bár Lettrich hangsúlyozza Mendöl „aktualitásának ma egyre növekvő jelentőségét”,⁴⁰ a Mendöl halála (1966) és a cikk születése (1980) közötti időszak nincs tartalommal (személyekkel, kutatási témákkal) kitöltve. Lettrich csak a múltat vetíti ki 1980-ba. A kumulatív jellegű tudományfejlődés ideája hatja át a szöveget, ám egyúttal láthatóvá válik, hogy a településföldrajz története is sokkal összetettebb annál, mint hogy egy lineáris fejlődési pályát lehessen felrajzolni.

A szemléletet felhasználó érvelési módot a szociálgeográfusok is alkalmazták. Berényi Istvánnál a szemléletmódra felfűzve a Mendöl–Wallner–Lettrich kutatási vonal kerül előtérbe. Berényi szerint Lettrich Tihany-tanulmányában a „helyi társadalmi jelenségek magyarázata már új, noha alapjában véve azt a szálát viszi tovább, amelyet Mendöl T. és Wallner E. képviselt. Szemlélete viszont már társadalomföldrajzi, sőt inkább szociálgeográfiai”.⁴¹ Berényi érvelésében a „szociálgeográfiai” szemlélet a kutatások földrajzi léptékével is azonosul. Berényi ugyanis az előbbi kutatási vonalat kiegészíti Barta Györgyi (Trizs),⁴² Beluszky Pál (Krasznokvajda)⁴³ és Berényi István (Jósvafő)⁴⁴ „mikrogeográfiai” falutanulmányaival: „Mindhárom tanulmány gyökerei talán mégis a Mendöllel induló és Lettrichhel végződő tanulmánytípusokban erednek, noha azokkal valójában majdnem csak a »léptékben« mutatnak egyezést”.⁴⁵ Bár Berényi István szerint a mendöli holisztikus, a táj és

³⁸ LETTRICH Edit: Mendöl Tibor szerepe és jelentősége a magyar geográfiában. *Békési Élet* 15. évf. (1980) 4. sz., 417–425, 417 (kiemelés tőlem – Cz. M.).

³⁹ GYÓRI 2009, 48.

⁴⁰ LETTRICH 1980, 418.

⁴¹ BERÉNYI István: A településkörnyezet társadalomföldrajzi vizsgálata. *Földrajzi Értesítő* 32. évf. (1983) 1. sz., 37–47, 41.

⁴² BARTA Györgyi: Mikrogeográfiai vizsgálat egy észak-borsodi faluban (Trizs). *Földrajzi Értesítő* 24. évf. (1975) 3. sz., 391–416.

⁴³ BELUSZKY Pál: Krasznokvajda – egy alsófokú központ(?) gondolatai a Csereháton. *Földrajzi Értesítő* 26. évf. (1977) 3–4. sz., 349–386.

⁴⁴ BERÉNYI István: Jósvafő földrajzi adottságainak értékelése, különös tekintettel az idegenforgalomra. *Földrajzi Közlemények* 27. évf. (1979) 1–3. sz., 92–105.

⁴⁵ BERÉNYI 1983, 41.

az ember kölcsönkapcsolatait vizsgáló programot a társadalomföldrajz hivatott továbbvinni, érvelése mégis sikeresen emeli be Mendölt a szociálgeográfiai koncepcióba a vizsgálatok léptékén, területi szintjén keresztül.

A lépték kérdésköre Lettrich Edit munkáiban is hivatkozási alap volt, a szociálgeográfia – mint mikroszinten mozgó irányzat – a német szerzők munkáinak megismerésén kívül mintegy menekülési útvonalat biztosított Lettrich számára a két világháború közötti mendöli gondolatok továbbvitelére. A szociálgeográfia itt viszont nem pusztán a társadalomföldrajz egy irányzataként jelenik meg, hanem a társadalomföldrajz helyébe lép a tudományos mezőben: „A falvakban azonban nemcsak gazdasági tevékenység folyik [...] A falvak tehát a társadalom egy térbelileg – »lakóhelyileg« – kiemelt részeként is geográfiai vizsgálat tárgyai lehetnek. A lakónépesség földrajzi vizsgálatait végzi a szociálgeográfia. [...] a szociálgeográfiai kutatások a társadalom térbeli viszonyairól nyújtanak a geográfia eszközeivel képet.”⁴⁶

Berényi szociálgeográfia-jegyzetében szintén a mendöli szemlélet kontinuitását hangsúlyozza a hazai szociálgeográfia történetében, bár részben önmagával is ellentmondásba keveredik a folytonosság vagy a megszakítottság tekintetében: „a társadalomföldrajzon belül a szociálgeográfiai jellegű kutatások kontinuitása sohasem szakadt meg, ezért a mai kutatások elméleti és módszertani felkészültségében jelen van a 20-as évek óta felerősödő és kiszélesedő kutatás. Ha törésekkel és némi kihagyásokkal is, de a Mendöl T. – Wallner E. – Lettrich E. kutatási vonal a 70-es évek elejéig követhető.”⁴⁷

Becsei József, a hazai szociálgeográfia másik jeles képviselője szintén a szemléleti és a személyes vonal párhuzamát emeli ki. Lettrichet méltató tanulmányában a következőket írja: „több oka is van annak, hogy tudós mesteremnek tekintem Lettrich Editet. Ezek közül az első, hogy a társadalmi (ember) földrajzban – akkor még gazdasági földrajz – azt az elméleti vonalat követte, amelynek én is híve voltam és maradtam kutatói magatartásomban, ez pedig ma már Mendöl Tibor és Lettrich Edit nevével fémjelezhető. [...] a tisztelet nem hangzatos szavakban jelenik meg, hanem abban, hogy pontosan és precízen ismerjük azokat az írásokat, elméleteket, elveket és fogalmakat, amelyek az adott egyén nevéhez kapcsolódnak.”⁴⁸ A Mendöl–Lettrich–Becsei-kontinuitás a szövegben legalább annyira a tudományági kontinuitásra felfűzve jelenik meg, mint

⁴⁶ LETTRICH 1976, 313.

⁴⁷ BERÉNYI ISTVÁN: *A szociálgeográfia értelmezése*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 1997, 21 (kiemelés tőlem – Cz. M.).

⁴⁸ BECSEI JÓZSEF: Egy példát adó tudományos munkásság. In: BECSEI JÓZSEF–DÖVÉNYI ZOLTÁN (szerk.): *Portré és pályakép. Lettrich Edit köszöntése*. Budapest, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet–Szegedi Tudományegyetem Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék, 2005, 17–20, 17 (kiemelés tőlem – Cz. M.).

a személyek (emberi kapcsolatokon keresztüli – pl. mester-tanítvány viszony) folytonosságára aggatott egyöntetűségre. Viszont – Berényihez és Wallnerhez hasonlóan – Becsei is kiírja a társadalomföldrajzból a többi irányvonal képviselőit (pl. a magát marxistának mondó gazdaságföldrajzot) azzal, hogy a mendői programot azonosítja a gazdasági földrajzzal.⁴⁹ Ez tulajdonképpen ugyanaz az a tudományos mezőből kizáró eljárás, pozíciók újraírása, amelyet a magát marxistának mondó gazdaságföldrajzi iskola alkalmazott a mendői hagyománnyal szemben ötvenes évekbeli hatalomátvételekor.

A geográfusok saját maguk definiálásakor érdekes módon több olyan esetben sem hivatkoznak Mendőre, ahol egyébként számíthatnánk rá. Ez történik például a Lettrich Edit 80. születésnapjára kiadott emlékkötetben Berényi István méltató tanulmányában. Lettrich itt a földrajztudományba a semmiből berobbanó személyként ábrázolódik: „Lettrich Edit munkája az 1960-as évek elején keltett feltűnést a hazai szakmai közéletben, amikor megjelent Esztergomról készített tanulmánya”.⁵⁰ Berényi Istvánnál a személyek közötti kapcsolatok megteremtése a településtudomány nemzetközi képviselői mellett (akkori) kortárs német szociálgeográfusok enumerálásával valósul meg,⁵¹ a szerző ugyanakkor nem tesz említést Lettrich munkásságának hazai személyi kapcsolódásairól (például hogy Lettrich Mendől aspiránsa volt), továbbá arról, hogy Esztergomról szóló kandidátusi értekezése a mendői funkcionális morfológiai programot viszi tovább,⁵² és a szociálgeográfia szót egyáltalán nem használja. A Lettrich utáni időszakra vonatkozóan Berényi a Livingstone által prezentizmusnak nevezett eljárást, a személyek és tudományos tárgyak közötti narratív kontinuitás megteremtését⁵³ alkalmazza, számos helyen Lettrichet mint a nagy és előzmények nélküli elődöt láttatja.⁵⁴ Ilyen megállapítások például, hogy „Hajdú Zoltán tanulmányait gondolom, elégedetten olvassa a szerző [értsd: Lettrich]”;⁵⁵ „nyilvánvaló, hogy

⁴⁹ Ebből a szempontból Becsei ugyanúgy jár el, mint Antal Zoltán egy 2006-os tanulmányában: Mendőlt gazdaságföldrajzusként tünteti fel, holott Mendől sohasem foglalkozott gazdaságföldrajzzal: Győri 2009, 49.

⁵⁰ BERÉNYI István: Lettrich Edit munkássága és hatása. In: BECSEI József–DÖVÉNYI Zoltán (szerk.): *Portré és pályakép. Lettrich Edit köszöntése*. Budapest, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet – Szegedi Tudományegyetem Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék, 2005, 21–24, 21.

⁵¹ BERÉNYI 2005, 21, 23.

⁵² ZÉTÉNYI András: *Mendől Tibor hatása Lettrich Edit monográfiáiban*. Kézirat, Budapest, 2005. 2–3.

⁵³ LIVINGSTONE, David N.: *The geographical tradition: Episodes in the history of a contested enterprise*. Oxford, Blackwell, 1992, 7–9.

⁵⁴ Hasonlóan prezentizmustól sújtott egyébként Lettrich Editnek a szociálgeográfia fejlődését is bemutató tanulmánya: LETTRICH Edit: Helyzetkép a szociálgeográfia mai állásáról. *Földrajzi Értesítő* 21. évf. (1972) 2–3. sz., 359–366, 360.

⁵⁵ BERÉNYI 2005, 22.

e témakörök méltó folytatója Beluszky Pál és Tóth József, a népmozgalom tekintetében Dövényi Zoltán, a falusi térség szociálemirikus, de regionális igényű feldolgozásában pedig Süli-Zakar István”,⁵⁶ „Berényi István e kutatási irányt képviseli az 1980-as évek szociálemirikus kutatásával”,⁵⁷ „[Lettrich,] tegyük hozzá, nem is hatás nélkül [írja], Becsei József munkásságára gondolva”,⁵⁸ „[Lettrich] elindítója volt a hazai irányzatnak, aminek elméleti és módszertani továbbgondolója Berényi István”.⁵⁹ Berényi Istvánnak két oldalban sikerült a ma hetvenes évek körüli társadalomföldrajzos generáció szinte valamennyi jelentősebb, aktív alakját – önmagát is beleértve – egy virtuális történelmi panoptikumban⁶⁰ újrairnia, illetve a tudományos mezőben egymás mellé rendeznie, ugyanakkor más személyeket (például Wallner Ernőt) kiírnia a társadalomföldrajz történetéből. Természetesen Berényi eljárása is olyan hatalmi játszma, amely az identitásteremtés mellett a tudományos mező bizonyos részeinek láttatását, más részeinek viszont elfedését szolgálja, hozzájárulva az igazság helyeinek megváltoztatásához.

Elutasító álláspontok

A Mendölt és munkásságát tudományos tevékenységek vagy személyek elutasítására felhasználó szövegek és cselekvések a legitimációs eszközökhöz hasonlóan a szemlélet, a személyek, a témák és a módszerek kérdésköréhez kapcsolódóan történtek meg.

A mendöli szemlélet elutasításán és marxista–leninista kritikáján keresztül saját hatalmi és tudományos tőkéjét növelő gazdaságföldrajzi iskola térnyerésével ebben a tanulmányban nem foglalkozom átfogóan.⁶¹ Ezek a gondolatok ugyanis áttételesen hatottak Lettrich, Wallner vagy a hazai szociálgeográfusok munkásságára. Kivételként tarthatjuk viszont számon Lettrich Edit 1962-es kandidátusi védését, ahol Mendöl témavezetőként volt érintett, és ahol összecsapott egymással a településföldrajz mendöli öröksége (Lettrich Edit személyében) és a magát marxistának mondó gazdaságföldrajz (Antal Zoltán opponens képviselőjében). Az Esztergomról szóló értekezés vitájának szó szerint legépelt jegyzőkönyve⁶²

⁵⁶ BERÉNYI 2005, 22.

⁵⁷ BERÉNYI 2005, 22.

⁵⁸ BERÉNYI 2005, 22.

⁵⁹ BERÉNYI 2005, 23.

⁶⁰ GREGORY, Derek: *Geographical imaginations*. Cambridge, Blackwell, 1994, 63.

⁶¹ Erre vonatkozóan a kötetben GYÓRI Róbert tanulmánya szolgál adalékokkal.

⁶² Akadémiai Levéltár (AL) 200.TMB 913/631.

alaján megérthető, hogy a tudományos mezőben zajló újrapozicionálási küzdelmek meglepő érvelési módokat is szükségessé tehettek a szereplők részéről.

Valójában a már korábban bemutatott Mendöl és Lettrich közötti kapcsolatok töltődtek fel a vitán más tartalmakkal, mint a szociálgeográfusok legitimálási eljárásai során. A védeken az aspiráns témavezetőjére, Mendölre csak személyeskedő utalgatások történtek, nevét nem említették. Petri Edit hozzászóló szerint témaként Lettrichnek Esztergomot „adták”, mert azt egy ember átlátja; Radó Sándor bizottsági tag egyenesen áldozatként állítja be Lettrichet: „az a tragédia a jelölt munkájában, hogy őt ilyen munkára irányították, amely nagy problémák elé állította szorgalma, tehetsége, képességei mellett is”.⁶³ Lettrich Edit válaszában visszautasította azokat az álláspontokat, amelyek a „jelöltön kívülálló okokat” (Bence Imre opponens szóhasználata) sejtettek a témaválasztás hátterében. Lettrich véleményével nem maradt egyedül: Bulla Béla bizottsági tag hozzászólásában hangsúlyozta, hogy minden városnak (így Esztergomnak is) vannak érdekes sajátosságai, betöltött szerepe, funkciója az illető táj vagy ország életében,⁶⁴ ezzel kiállt az egyetlen településről (és táji kapcsolatairól) szóló értekezés, a mendöli (és lettrichi) program, valamint a collegiumi években kezdődő Mendöl-Bulla-barátság mellett.

Mendöl és Lettrich (tudományos témák szempontjából való) egymás mellé helyezésével egyúttal könnyen „minőségi különbségeket” lehet megállapítani kettejük között, amint azt Antal Zoltán opponens⁶⁵ tette az értekezés vitáján. Antal Mendölnek az egyébként a marxista gazdaságföldrajzosok által elutasított tanulmányát, *A szocialista településföldrajz problémáit*⁶⁶ tartotta iránymutatónak, amely szerint a települések történeti fejlődéséből a településföldrajznak azokat az eredményeket szükséges kiválogatnia, „ami a mai állapot helyes értelmezéséhez szükséges”.⁶⁷ Antal opponensi véleménye szerint Lettrich kandidátusi dolgozatában túlságosan messze nyúlik vissza az időben.⁶⁸ Antal ebben az eljárásában így – ám opponensi véleménye során kizárólag itt – Mendölt az igazság helyével azonosítja, amelytől Lettrichet eltávolítva mintegy Mendöl „rossz” tanítványaként pozicionálja újra a tudományos mezőben, vagyis diszkurzív eszközökkel számúzi Lettrichet a tudomány periferiájára.

⁶³ AL 200.TMB 913/631.

⁶⁴ AL 200.TMB 913/631.

⁶⁵ Antal Zoltán Mendöl nyugdíjazása után 1993-ig vezette az ELTE Általános Gazdaságföldrajzi Tanszékét.

⁶⁶ MENDÖL Tibor: A szocialista településföldrajz problémái. *A Magyar Tudományos Akadémia Társadalmi-Történeti Tudományok Osztályának Közleményei* 5. évf. 1954, 599–627.

⁶⁷ MENDÖL 1954, 609.

⁶⁸ AL 200.TMB 913/631.

Mendöl és munkássága a településföldrajzzal (illetve annak képviselőivel) való szembeszállás mellett a szociálgeográfiai irányzat elutasítására is megfelelő érveket kínált. Ezt a diskurzust Wallner Ernő építette. Wallner Ernő álláspontja a mendöli településföldrajzi örökségről és a szociálgeográfiáról ugyanis némileg eltér a korábban bemutatott, Jankó Ferenc által láttatottaktól. Jankó ugyanis a településföldrajz és a szociálgeográfia között gondolati kontinuitásról ír,⁶⁹ ezzel szemben Wallner 1973-as tanulmányában Mendöl településvizsgálati elképzelései eszközzé válnak annak a célnak az eléréséhez, hogy a szociálgeográfiát elutasítsa: „Vitatható, hogy miért jobb a Mendöl által javasolt társadalomföldrajz magyar kifejezés helyett az idegen eredetű és hangzású szociálgeográfia megjelölés használata.”⁷⁰ Érvelésének alátámasztására a külföldi szakirodalmat is felhasználja: „A müncheni W. Hartke és a bécsi H. Bobek professzorok, a szociálgeográfia megalapítói sem adták meg annak a tartalmi megjelölését, miben ad újat a szociálgeográfia azokhoz a korábbi településföldrajzi tanulmányokhoz képest, amelyek a városi és falusi települések népességének foglalkozás és birtokviszony szerinti megoszlását is vizsgálták”.⁷¹ A wallneri távolságtartó álláspont a szociálgeográfiával szemben mind a mai napig nyomon követhető a hazai szakirodalomban: Beluszky Pál szerint a szociálgeográfia szakmai surranópályának tekinthető, ahol az újdonság látszatával lehet(ett) pályatársakat megelőzni.⁷²

Véleményem szerint mind Wallner, mind Beluszky azzal a gyakorlattal kíván szembeszállni, amely fogalmak kisajátításával, új fogalmak létrehozásával kívánja a pozíciókat újraírni a tudományos mezőn belül. Ez a nézőpont nyilvánvalóan tudományos pályafutásukból is következik: tanúi voltak a magát marxistának mondó gazdaságföldrajz tudományon belüli pozíciókat elfoglalni szándékozó küzdelmének. Ám mindketten figyelmen kívül hagyják, hogy maguk is a hatalmi játszma részei. Wallner számára a szociálgeográfia elleni kirohanásnak praktikus szempontjai is vannak: amennyiben nem létezik szociálgeográfia, akkor a települések tanulmányozása a mendöli örökség továbbvitelével valósítható meg (Mendöl pozícióját mint az igazság helyét ebben az esetben nem veszélyezteti semmi), ám Wallner egyúttal szembefordul a szemléleti pluralizmus lehetőségével a földrajztudományban. Ez utóbbi viszont a magát marxistának mondó

⁶⁹ JANKÓ 2005, 17–23.

⁷⁰ WALLNER Ernő: Néhány kiegészítés falvaink szociálgeográfiai vizsgálatának kérdéséhez. *Földrajzi Értesítő* 32. évf. (1973) 2–3. sz., 311–319, 315.

⁷¹ WALLNER 1973, 311.

⁷² BELUSZKY Pál: Maradékok boltja. (Egy visszavonuló levelei). *Tér és Társadalom* 23. évf. (2009) 3. sz., 205–209, 205.

gazdaságföldrajzhoz való viszony tisztázását teszi nehezzé (amelyet – legalábbis ebben a tanulmányában – Wallner ügyesen kikerül).

Wallner Ernő álláspontja bizonyításához egy további retorikai eszközt is alkalmaz, Lettrich Edit Tihanyról szóló 1970-es tanulmányát⁷³ pellengérré állítva. Lettrich tanulmányában azt írja, hogy a magyar szakirodalomban elsőként alkalmazott szociálgeográfiai módszert,⁷⁴ pedig – írja Wallner – Mendöl Tibor 1930-as évekbeli, Wallner 1926-os és az 1950-es évektől kezdődően megjelent tanulmányait is mind a szociálgeográfiai jelző illelhetné.⁷⁵ Wallner a szereplők helyét a tudományos mezőben nem változtatja meg – erre szükség is van, hiszen Mendöl referenciapontként funkcionál –, hanem a tudományágak, a témák jelzőkkel való ellátásával határol le egy olyan térrészt a tudományos mezőben, amely Mendöl és önmaga között kedvező folytonosságot teremt meg.

Összegzés

Trevor Barnes írja a földrajztudomány történetével és elméletével foglalkozó legújabb tanulmányok kapcsán, hogy „Ha van valami közös pont ezen év [2008–2009] földrajztudomány-történeti és -elméleti (és inkább az elméleti) írásai között, akkor ez annak felismerése, hogy a halottnak hitt dolgoknak még mindig tapintható a pulzusa. Azok az eszmék, koncepciók, szavak és mondatok, amelyekről azt gondoltuk, hogy elhagyták az élők sorát és a túlvilágra költöztek, [...] visszatértek és életerősen lüktetnek.”⁷⁶ Bár Barnes megállapítása az angolszász társadalomföldrajzi szakirodalomra vonatkozik, a hazai viszonyokra is részben igaz. (Élő)halottnak hitt koncepciók mint a szociálgeográfia, halottnak hitt szavak és mondatok Mendöltől, Wallnertől vagy Lettrichtől valójában élnek, csak kevesen ellenőrzik a pulzusukat. A tudománytörténetből nézetem szerint hiányzik annak a részletes feldolgozása, hogy ezek az elméletek, szemléletek és írások milyen módon képezik részét közös földrajztudományi hagyományunknak. Hiszen az, hogy ma milyen tanulmányok születnek, hogy a tudomány képviselői kicsodák, és mivel foglalkoznak, nem függetleníthető attól a domináns tudástól, amelyet közösen létrehoztunk, és folyamatosan létre is hozunk.⁷⁷ A tudományos

⁷³ LETTRICH 2005 [1970].

⁷⁴ LETTRICH 2005 [1970], 96.

⁷⁵ WALLNER 1973, 315.

⁷⁶ BARNES, Trevor J.: Taking the pulse of the dead: History and philosophy of geography, 2008–2009. *Progress in Human Geography* 34. évf. (2010) 5. sz., 668–677, 669.

⁷⁷ MCKITTRICK, Katherine – PEAKE, Linda: What difference does difference make to human geography? In: CASTREE, Noel – ROGERS, Alisdair – SHERMAN, Douglas (eds.): *Questioning geography*. Malden–Oxford–Carlton, Blackwell, 2005, 39–54, 42.

mezőben a szövegek és a szereplők írják újra a pozíciókat, valamint hozzájárulnak az igazság materiális helyszíneinek, mint például az Eötvös Collegiumnak a formálásához.

A tanulmányom egyik lehetséges interpretációja annak a történetnek, amelyet Mendöl Tibor öröksége ír egyes személyek, mint Lettrich Edit és Wallner Ernő, vagy tudományágak, mint a szociálgeográfia, képviselői számára. Értelemszerűen nem tekinthető teljes történetnek, maga is újraírja a tudomány alakításának helyeit, a részt vevő személyeket és munkásságukat, mint bármely más elemzés, amely diskurzusok megértésére irányul.

Tartalomjegyzék

<i>Laudationes externorum</i>	9
René Roudaut	11
François Laquièze	14
Monique Canto-Sperber	15
Salvatore Ettore	16
Andrea Ferrara	18
Chiara Faraggiana di Sarzana	21
P. J. Rhodes	23
Herwig Maehler	24
Chris Carey	26
Mike Edwards	28
Shawn Gillen	29
Nikolaus Hamm	32
Elisabeth Kornfeind	34
Leonore Peer	36
Christian Gastgeber	38
Hermann Harrauer	42
Herbert Bannert	45
Jana Grusková	46
Christine Glaßner	47
August Stahl	48
Javier Pérez Bazo	50
Alicia Gómez-Navarro	52
 <i>Laudationes Hungarorum</i>	 57
Réthy Miklós	59
Hoffmann Rózsa	61
Dux László	65
Mezey Barna	67
Szepessy Tibor	70
Hiller István	73
Keszei Ernő	74
Dezső Tamás	76
Kozma László	77

Soós Anna	79
Pintér Károly	82
Kátai Zoltán	84
Körmendy Mariann	85
Karsai György.....	87
Kincses János	90
<i>Rectores</i>	93
Conspectus	95
Gerevich Tibor: Az Eötvös Collegium története – Bartoniek Géza (1854–1930)	96
Kiss Jenő: Gombocz Zoltán életéről és munkásságáról	103
Markó Veronika: Szabó Miklós	113
Nagy János: Keresztury Dezső	126
Pál Zoltán: Lutter Tibor	132
Szijártó István: A világra nyitott ablak	136
Vekerdy József	145
Bertényi Iván: Igazgatói működésem az Eötvös József Collegiumban (1993–1996)	147
Bollók János.....	149
Takács László	154
<i>Historica • Res gestae</i>	161
Gángó Gábor: Eötvös József és barátai egyetemi éveiről, különös tekintettel a politikatudományi képzésre	163
Garai Imre: A magyar középiskolai tanári szakma kialakulása	176
Tóth Magdolna: „A budai parti ígéretföldje”	203
Kovácsik Antal: Az Eötvös Collegium Ménesi úti épületének felavatása a korabeli sajtó tükrében	211
Markó Veronika: Hogyan lett az Eötvös József Collegium könyvtárából az Irodalomtudományi Intézet Eötvös Könyvtára?	220
Szójka Emese: Fülep Lajos néprajzi gyűjteménye	236
Kucsman Árpád: Kémikusok a régi Eötvös Collegiumban	272
Győri Róbert: A múlttal való tudományos leszámolás – Eötvös collegista geográfusok az 1950-es években	288
Czifrusz Márton: Helyek és pozíciók újraírása – Wallner Ernő, Lettrich Edit és a hazai szociálgeográfiai iskola viszonya Mendöl Tibor örökségéhez	312
Tóth Károly: Művészettörténészek az Eötvös Collegiumban (1896–1950)	328
Ritoók Zsigmond: Klasszika-filológia az Eötvös Collegiumban	345
Kucsman Árpád – Liptay György: Eötvös-kollégisták a Fasori Gimnázium tanári karában	348
Kapitány Adrienn: Az 1950-es évek a Kollégium történetében	365

Marafkó László: Nagyhatalmak ugratása, avagy groteszk lapok az Eötvös Kollégium félmúltjából	378
Dénes Iván Zoltán: Diákmozgalom Budapesten 1969-ben	383
Bakos István: Emlékeim a kollégista Kilencekről	401
ifj. Arató György: „Szabadság a jelszavunk” Március 15-e az Eötvös Kollégiumban, 1955–1984	410
Szabics Imre: Az Eötvös József Collegium és az École Normale Supérieure	419
Nemes Tibor: Az Eötvös Collegium és az École Normale Supérieure közötti közvetlen kapcsolatok újraélesztése a 80-as években	428
Bubnó Hedvig: Összefoglaló a collegiumi spanyol nyelvoktatásról, 1992–2010	432
<i>Historica • Magistri</i>	435
Korompay H. János: Horváth János és az Eötvös Collegium	437
Móser Zoltán: Ha a szellem napvilága ragyog	456
Farkas Zoltán et alii: Czebe Gyula élete dokumentumokban.....	463
Szakály Sándor: Szurmay Lajos, tábornok az Eötvös Collegiumból	553
Szávai János: Gyergyai Albert és az Eötvös Collegium	563
Ress Imre: Hugo Kleinmayr és a germanisztikai oktatás megalapozása az Eötvös Collegiumban	570
Kiss Jenő: Zsirai Miklós	579
Keszthelyi Lajos: Bay Zoltán	596
Pál Zoltán: Keresztury Dezső igazgatósága az állambiztonsági megfigyelések tükrében	599
Keszthelyi Lajos: Faragó Péter	612
Farkas Zoltán: Gyóni Mátyás	617
Papp István: Kettős ügynök – Nagy Péter, Szabó Dezső és az állambiztonság.....	625
Balogh Elemér: Szász Imre versus Brusznai Árpád	638
Bottyán Gergely: Antal László és a mai magyar nyelvtudomány	643
Dörnyei Sándor: Emlékezés Tomasz úrra	648
Ifj. Tomasz Jenő: Tomasz úr és az Eötvös Collegium.....	653
<i>Memorabilia</i>	683
„Felújítani azt, ami érdemes” – Beszélgetés Elekfi Lászlóval	685
Tóth Gábor: Az idő sodrában	709
Lekli Béla: Az Eötvös Kollégium az 1956 utáni években	836
Gereben Ferenc: Egyetemi évek (1962–1967).....	838
Kósa László: Az Eötvös Kollégiumban éltem én is (1963–1967).....	861
Bakos István: Az Eötvös Kollégium autonómiaöregvései és Baráti Körének megalakítása.....	889
Galántai Ambrus: Szubjektív történelem	899

Studia Germanica 923

Balázs Sára: "Freiwillig dient der Geist":

Germanistik in der Veranstaltungsreihe des Lustrum Saeculare Collegii 925

Eve-Marie Kallen: Dezső Keresztury als Kulturvermittler und Pädagoge

und das Eötvös-Collegium 928

August Stahl: „Schlussstück“. Rilkes Sicht und Deutung des Todes 944

Frank Baron: Die Entstehung des Faust-Mythos im 16. Jahrhundert 962

Christine Glaßner: Zur handschriftlichen Überlieferung der Visiones Georgii 967

András F. Balogh: Schlacht der Stereotype in der Vngrischen

Schlacht des Jacob Vogel 975

Ilona Feld-Knapp Cathedra Magistrorum – Lehrerforschung.

Lehrer-Denken und Lehrer-Wissen 982

Géza Horváth: Elmar Tophoven, der Begründer des Europäischen

Übersetzer-Kollegiums 997

Anita Czeglédy: „Schutzmarke: der Steg.“

Interkulturalitätin Márton Kalász' Lyrik 1006

Studia Slavica 1021

Katalin Kroó: Slawistik in der Veranstaltungsreihe

des Lustrum Saeculare Collegii 1023

Urs Heftrich: Lew Tolstoi und Anton Tschechow: Zum Doppeljubiläum 2010 1025

Bettina Kaibach: Raum für Nostalgie: Steppe und Prärie in Anton Čechovs Step'

und Willa Cathers My Ántonia 1032

Wolf Schmid: Eventfulness and Context 1052

Studia Classica 1065

Tamás Mészáros: Klassische Philologie in der Veranstaltungsreihe

des Lustrum Saeculare Collegii 1067

Mike Edwards: The Application of Criticism to Textual Criticism 1069

Herwig Maehler: Pindar und die Tyrannen 1076

P. J. Rhodes: The Erxadieis inscription 1084

Artes 1093

Teleki Pál, a Collegium kurátora (1920–1941) 1095

Epikus és komikus collegiumi enumeráció 1935-ből – Közreadja: Takács László 1100

Farkas Zsuzsa: Fotótörténeti adalékok az Eötvös Collegium archív fotóiról 1119

Sütle Ágnes Katalin: Az Eötvös Collegium épülete 1137

Havas László: Hadrianus mint Pseudo-Alexandros? 1146

Sántháné Gedeon Mária: Kultúraközi kommunikáció: magyarságkép az angol mint lingua franca tükrében	1156
Csuday Csaba: Az irodalom: „negatívan élni”	1161
Szlukevényi Katalin: Kollégisták, költők, korszakok: szépirodalmi hagyományok az Eötvös Collegiumban	1165
<i>Membra et alumni</i>	1179
<i>Pro patria defuncti</i>	1211
Tartalomjegyzék	1215
Appendix – Mellékletek jegyzéke	1221

Kedves Olvasó!

Önre gondoltunk, amikor a könyv előkészítésén munkálkodtunk. Kapcsolatunkat szorosabbra fűzhetjük, ha belép a *TypoKlubba*, ahonnan értesülhet új kiadványainkról, akcióinkról, programjainkról, és amelyet a www.tygotex.hu címen érhet el. Honlapunkon megismerkedhet kínálatunkkal is, egyes könyveinknél pedig új fejezeteket, bibliográfiát, hivatkozásokat találhat, illetve az esetlegesen előforduló hibák jegyzékét is letöltheti.

Kiadványaink egy része e-könyvként (is) kapható:

www.interkonyv.hu

Észrevételeiket a velemeney@tygotex.hu e-mail címen várjuk.

Kiadja az Eötvös Collegium és a Typotex Kiadó, az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.

Felelős kiadó: dr. Horváth László – Votisky Zsuzsa

Tördelte: Vidumánszki László

A borítót tervezte: Tóth Norbert

Terjedelem: 85,6 (A/5) ív

Nyomta és kötötte: Séd Nyomda, Szekszárd

Felelős vezető: Katona Szilvia